

Geleneksel Körüklü Çizme Üretiminin Sorunları ve Sürdürülebilir Çözüm Önerileri *

Ahmet Erun**

ORCID: 0000-0002-4254-3607

Ayşegül Koyuncu Okca***

ORCID: 0000-0003-1060-0280

Öz

İnsanlık tarihi ve kültürel değerler toplumun ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmiştir. Toplum ve medeniyet yeryüzündeki kültürel varlıklar kadar derin bir tarihe sahip olmuştur. Anadolu'nun önemli ticaret ve geçit yolları üzerinde bulunması, kültürel değerlere ev sahipliği yapması açısından olumlu katkılar sağladığı bilinmektedir. Geleneksel meslekler kültürel yaşam biçimleri ile hayat bulup toplum içerisinde kendine yer edinmiştir. Yaşam biçimleri ile bütüncül bir şekilde var olan geleneksel meslekler günümüzün değişen ve gelişen teknolojisi karşısında varlığını zor şartlar altında sürdürmektedir. Geleneksel meslekler arasında yer alan ve sınırlı sayıda ustanın icra ettiği körüklü çizme üretimi Türk kültür tarihi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Geleneksel olarak üretilen körüklü çizme, toplumun sosyal yapısı ve yaşam biçimi hakkında çeşitli bilgileri bünyesinde barındırmaktadır. Bu çalışmanın gerçekleşmesi için gerekli olan alan araştırmasında hayatta olan on sekiz farklı körüklü çizme ustası ile kaynak kişi görüşmeleri yapılmıştır. Yapılan görüşmeler Ege Bölgesi ile sınırlandırılmış olup farklı atölyelerde gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda korunabilir yaklaşım düşüncesi temel alınarak kültürel miras kapsamındaki geleneksel körüklü çizme üretiminin sorunlarına ve sürdürülebilir çözüm önerilerine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Geleneksel Meslek, Körüklü Çizme, Sürdürülebilirlik

Gönderme Tarihi: 01/02/2023

Kabul Tarihi:22/03/2023

**Bu çalışma, Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen 2018 ARKE002 nolu proje kapsamında ortaya çıkan "Ege Bölgesi Körüklü Çizme Üretimi ve Koruma Önerileri" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.*

*** Pamukkale Üniversitesi, Denizli- Türkiye, aerun02@gmail.com*

****Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi, Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Denizli- Türkiye, aysegulkoyuncu@pau.edu.tr.*

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

ERUN, A., ve OKCA, A.K., "Geleneksel Körüklü Çizme Üretiminin Sorunları ve Sürdürülebilir Çözüm Önerileri", Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, C. 10, S. 1, 2023, s. 124-139.

The Problems for Production of Traditional Accordion Boot and Sustainable Solution Recommendations

Ahmet Erün**
ORCID: 0000-0002-4254-3607

Ayşegül Koyuncu Okca***
ORCID: 0000-0003-1060-0280

Abstract

Human history and cultural values were formed in line with needs of society. Civilization and society have had a history as deep as cultural assets on the earth. It is known that Anatolia has made positive contributions in that it (Anatolia) was located on important trade and passage routes and it hosted cultural values. Traditional professions came to life with cultural life styles and they carved out a niche for themselves within the society. Traditional professions existing holistically with life styles have been sustaining their existence(s) under difficult conditions against today's changing and developing technology. Production of accordion boots, which is one of traditional professions and which a limited number of masters have performed, has an important place in terms of Turkish cultural history. Produced traditionally, the accordion boot(s) contains within itself of various knowledge on social structure of society and its life style. In field research needed for this study to carry out, source person interviews were done with the eighteen alive different masters of accordion boots. Interviews done were limited to Aegean Region and carried out in different workshops. In this respect, based on thought of preservable approach, we addressed problems for production of traditional accordion boots within the scope of cultural heritage, and sustainable solution recommendations.

Keywords: Culture, Traditional Profession, Accordion Boot, Sustainability

Received Date: 01/02/2023

Accepted Date: 22/03/2023

** Pamukkale University, Denizli- Türkiye, aerun02@gmail.com

***Associate Professor Pamukkale University, Denizli Vocational School of Technical Sciences, Denizli- Türkiye, aysegulkoyuncu@pau.edu.tr

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

ERÜN, A., ve OKCA, A.K., "Geleneksel Körüklü Çizme Üretiminin Sorunları ve Sürdürülebilir Çözüm Önerileri", *Academic Journal of History and Idea* , Vol. 10, Issue 1, 2023, p. 124-139.

Giriş

Orta Asya'da doğup Anadolu'da gelişen Türk kültür tarihi, geniş coğrafi alanlara yerleşerek egemen kıtalarda hüküm sürmüştür. Eski çağlardan itibaren belli bir mekâna bağlı olmaksızın birçok Türk devletinin kurulduğu bilinmektedir. Yaylak kışlak yaşam biçimi sayısız geleneksel sanatın oluşumuna zemin hazırlamıştır. Türk dünyası estetiği anlayanın dilindedir. Anlatılmak istenen her imge hem vardır hem sonsuzluk labirentine saklanmıştır ve anlayabilenlerin anlayabildiği derinliklerdedir.¹

Geleneksel sanatlar Anadolu'da oldukça zengin geçmişi ile ayakta duran, ait oldukları zamanın toplumsal yaşam biçimlerini, gelenek ve göreneklerini yansıtan önemli bir değere sahiptir. Anadolu mevcut jeopolitik konumu itibar ile kendi yaşam değerlerine özgü ekonomi, sanayi, tarım ve geleneksel sanatları bünyesinde barındırmıştır.² Anadolu'da ilk yerleşim tarihinden itibaren toplum, medeniyet ve kültür unsurları geleneksel sanatlar ile iç içe yaşamıştır. Zengin ve eşsiz kültürel değerlerini geçmişten geleceğe bir köprü niteliği taşıyarak günümüze kadar ulaştırmıştır. Aynı zamanda Anadolu varlığını sahip olduğu kültürel değerlerini insanlık tarihinin eşgüdümsele ilerleyişi ile sürdürmüştür. Özellikle Anadolu insanı sanattaki yetenek, yatkınlık ve el becerileri ile bütüncül bir şekilde hareket ederek eşine az rastlanır kültür hazineleri oluşturmuştur.³ Anadolu'nun sosyal, kültürel ve ekonomik olarak sayısız birçok uygarlığın merkezinde bulunması geleneksel sanatların çok eski bir geçmişe sahip olmasını sağlamıştır. Oldukça zengin potansiyele sahip Anadolu kültür tarihine, genel anlamda bakıldığında yıllar öncesinde bile doğadaki ham maddelerin ustalıkla işlenerek sanatsal değeri yüksek gündelik kullanım eşyalarının üretildiği fark edilmektedir.

Derinin yüzyıllardır insanlık tarihi ile bir bütün olarak sosyal hayat içerisinde tercih edilen önemli bir hammadde olduğu bilinmektedir. Doğa ve tabiatın olumsuz iklim koşullarına karşı barınma ve giyinme olarak tercih edilmiştir. İnsanlık tarihinin var olduğu süreçten itibaren taş ve ağaç gibi doğal malzemelerden sonra deri de birçok medeniyet tarafından tercih edilmiştir.⁴ Derinin kronolojik tarihine bakıldığında ilk çağlardan itibaren hayvanların avlanması ve evcilleştirilmesi sonucunda elde edildiği ve kullanıldığı bilinmektedir. Organik hayvan derileri çeşitli aşamalardan geçirilip işlendikten sonra istenilen kalınlıkta hazırlanmış ve her türlü malzeme üretmek için kullanılmıştır. Bünyesinde barındırdığı su, protein, yağ ve

¹ Mustafa Genç, *Yörük Kültüründe Dokuma, Yörük Araştırmaları 1*, Palet Yayınları, Konya 2020, s. 192.

² Sema Özkan Tağı- Ayşem Yanar, "El Sanatları Ürünlerinde Coğrafi İşaretleme ve Ürün Kimlik Bilgisinin Önemi", SDÜ ART-E, C. 9, S. 17, Isparta 2016, s. 344.

³ Kutlu Özen, *Sivas Yöresi Geleneksel El Sanatları*, İstanbul: Kitapevi, İstanbul 2008, s. 9-67.

⁴ Zeynep Gökçesu, *Deri Teknikleri*, Ya-Pa Yayınları A.Ş., I. Baskı, İstanbul 2002, s. 13.

minerallerden oluşan doğal içeriği sayesinde aynı zamanda biyolojik yapısı gereği tamamen organik unsurlardan oluşan doğal bir malzeme oluşu ve işlevsel özelliği sayesinde yaşamın birçok alanında tercih edilir hale gelmiştir.⁵

Derinin sanatsal değeri keşfedilerek yazma eser, ayakkabı, giyim, dekor, aksesuar ve süsleme gibi hayatın her alanında kullanıldığı bilinmektedir. Bu bağlamda deri insanlık tarihinin gelişim ve değişim süreci ile yenilik göstererek günümüzdeki vazgeçilmez önemine sahip olmuştur. Deri, ayakkabı ve çizmenin Orta Asya'daki arkeolojik kazılarda sosyal hayatın bir parçası olduğu bilinmektedir. Bu bölgenin bozkır bitki örtüsüne hâkim olması iklim özelliklerine özgün çizme modellerinin yaygın olarak kullanılmasına neden olmuştur. Orta Asya kıtasının Altay kurganlarında yapılan bilimsel araştırmalar neticesinde deri, çizme ve ayakkabı için binlerce yıllık kronolojik bir tarihe sahip olduğu aktarılmıştır. Aynı zamanda iklim örtüsünün olumlu seviyede olması derinin sürdürülebilirliği ve korunması için önemli bir faktör olmuştur.⁶

Değişen ve gelişen teknoloji sadece Türk toplumunu yaşam biçimleri ve yerleşim alanları açısından etkilememiş aynı zamanda sosyo-kültürel değerler açısından da büyük ölçüde etkilemiştir.⁷ Durum böyle olunca geleneksel teknikler ile üretimi gerçekleştirilen körüklü çizme, günümüzde kaybolan meslekler arasında olup ve bu mesleğin son temsilcileri tarafından yaşatılmaya çalışılmaktadır. Körüklü çizme üretiminin gerçekleştiği oldukça az sayıdaki atölye, alan araştırması sonucunda tespit edilip belgelenmiştir. Bu atölyeler günümüzde üretimin sağlandığı aktif ve son atölyelerdir. Çalışmanın gerçekleşip olgunlaşması için atölyelerdeki ustalar ile kaynak kişi görüşmeleri yapılarak mesleğin sorunları kaydedilmiştir. Ege Bölgesindeki geleneksel körüklü çizme üretiminin son temsilcileri atölyelerinde ziyaret edilip fotoğraflanarak belgelenmiştir. Farklı tarih ve zamanlarda yapılan görüşmelerde birçok ustanın aynı konularda fikir birliğinde oldukları gözlemlenmiştir. Genel anlamda mesleklerinin yaşatılıp sürdürülmesinde kendilerinin fedakârlığı kadar toplumun da ilgi ve alaka göstermeleri gerektiğini aktarmışlardır. Bu bağlamda yapılacak olan bu tür bilimsel çalışmalar mesleğin tanıtımına ve sorunların çözümüne bir nebze de olsa katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu

⁵Ayşegül Koyuncu Okca ve Meruyert Koizhaiganova, "Deri Halı Üretimi ve Bakımı", *Journal of Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 9, S. 2, Ankara 2014, s. 994.

⁶Hasan Yelmen, *2400 Yıllık Türk Ayakkabıcılığı*, Ayakkabı Kitabı, (Ed. Emine Gürsoy Naskali), Kitapevi, III. Baskı, İstanbul 2018, s. 327.

⁷Fatih Uslu, *Yörük Obalarındaki Yaşayıştan Günümüze Uzanan Yaşam Şekilleri ve Modernite Etkisinde Bir Kent Okuması*, *Yörük Araştırmaları 1*, Palet Yayınları, Konya 2020, s. 138.

çalışmada Ege Bölgesinde yapılan alan araştırması ve literatür taraması sonucunda geleneksel körüklü çizme üretiminin sorunları ve sürdürülebilir çözüm önerileri ele alınmıştır.

1-Geleneksel Körüklü Çizme Üretimi

İnsanoğlunun sosyal hayat içerisindeki giyim, kuşam ve yaşam biçiminin getirdiği sanat anlayışı birtakım gelişmeleri doğrudan etkilemiştir. Kültürel unsurlar insan merkezli bir yaşam etrafında medeniyetler ile birlikte var olmuş ve günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bu tür kültürel değerler toplum, medeniyet ve insan üçgeninde gelişim göstererek şekillenmiştir.⁸ İnsanoğlu yaşam çerçevesi içerisinde gerekli olan bir takım temel ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılayarak var olmuştur. Günümüz bilimsel verilerine bakıldığında toplum, medeniyet ve insan kavramlarının bir bütün olarak gelişim ve değişim gösterdiği bilinmektedir. Her toplum duygu ve düşüncelerini aktarırken nitelik olarak sanatsal özellik taşıyan birbirinden farklı malzemeler tercih etmiştir. Bu malzemeler arasında toprak, lif, ağaç, cam ve deri gibi doğal bileşenli unsurlar geçmişten günümüze kadar birçok alanda kullanılmıştır.

Çizmenin günümüzdeki tarihsel gelişim ve değişimi incelendiğinde kurtuluş savaşı öncesi ve sonrasında da yüz binlerce insan tarafından kullanıldığı görülmektedir. Her ne kadar savaş ve göçler insanları zorunlu değişikliklere mecbur kılmış olsa da yaşadığı kültürlerini kendileri ile beraber gittikleri yere taşımışlardır. Yaşanılan bu tarihi süre zarfında Girit Türklerinin birçoğu Batı Anadolu'ya zorunlu göçü gerçekleştirerek, sosyal hayat içerisinde kullandıkları körüklü çizme kültürünü de beraberinde getirmişlerdir. Ege Bölgesi'ndeki ilk geleneksel körüklü çizme üretiminin nüfus mübadelesi sırasında Girit'ten Aydın-Söke'ye göç eden çizme ustası Hüseyin Rıfat Oral'ın (Sağır Usta) çeşitli teknikler kullanarak Söke'de üretmesi ile başladığı bilinmektedir.⁹ Körüklü çizme üretimi, Hüseyin Rıfat Oral'ın (Sağır Usta) mesleğe olan sevgisi ile farklı bir seviyeye ulaşmıştır. Söke'nin coğrafı ve iklim özellikleri körüklü çizmenin kullanım ve yayılma alanını hızlandırdığı bilinmektedir. Yöre halkının temel geçim kaynaklarından olan tarım ve hayvancılık deriden üretilen sanatsal ürünlerin gelişmesinde katkı sağlamıştır. Alan araştırması neticesinde elde edilen bilgi ve belgeler ışığında körüklü çizmenin Ege Bölgesi'nden Türkiye geneline yayıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Geleneksel körüklü çizme üretimi tamamen doğal malzeme olan deriden üretilmektedir. Aynı zamanda geleneksel teknikler ile üretilip yaşatılmaktadır.¹⁰ El emeği ile yoğun olarak üretilen

⁸Ahmet Erun, "Ege Bölgesi Körüklü Çizme Üretimi ve Koruma Önerileri", Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2019, s. 1.

⁹Canan Erdönmez, "Körüklü Çizmenin Son Ustaları Mustafa ve Zeki Avcıoğlu", VIII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarih ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri, Anka Basım Yayın Ltd. Şti., Konya 2017, s. 565.

¹⁰Ayşegül Koyuncu Okca- Ahmet Erun, "Körüklü Çizme Ustası Mehmet Çiyancı ve Körüklü Çizme Üretimi", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S.71, Elâzığ 2018, s. 237.

körüklü çizme üretimi somut olmayan kültürel değerler arasında yerini almıştır. Körüklü çizmeyi emsallerinden ayıran en büyük özelliği ise yapımında herhangi bir yapay malzemenin kullanılmamasıdır. Her müşterinin ayak taban, ayak tarak, kontipiye, topuk ve baldır gibi ayak ölçüleri alınarak kullanıcıya özgü üretim yapılmaktadır. Bunun yanı sıra kullanacak olan kişinin ayak fizyolojik özelliklerine de dikkat edilmektedir. Bu tür kendine özgü özellikler geleneksel körüklü çizme üretiminin geçmişten günümüze kadar ulaştırılmasında önemli katkılar sağlamıştır. Buna ek olarak deve güreşi şenliklerinde, izleyici ve deve sahipleri tarafından kullanılıyor olması geleneksel körüklü çizme sanatının sürdürülüp yaşatılmasında son derece önemli bir paya sahip olmuştur.¹¹ Bu sebeple körüklü çizme üretimi deve güreşi şenlikleri ile bütünleşen geleneksel meslekler arasında bulunmaktadır. Şenlik alanında kendine özel olarak yaptırdığı körüklü çizmeyi giyip gelen izleyicilere rastlamak mümkündür.¹² Her yıl çoğunlukla Batı Anadolu’da düzenlenen deve güreşi şenlikleri, körüklü çizmenin yoğun kullanım alanları arasında bulunmaktadır (Bkz. Fotoğraf:1).

Fotoğraf 1: Deve Güreşi Festivali ile Özdeşleşen Körüklü Çizme (Ayşegül Koyuncu Okca Arşivi, İzmir-Selçuk, 2019)

İzmir-Selçuk’ta olduğu gibi tüm deve güreşi festivali düzenlenen yerleşim yerlerinde körüklü çizme, külot pantolon, ceket, dastar bezi ve sekiz köşeli kasket bir bütün şekilde yaşatılmaktadır. Geleneksel körüklü çizme üretiminin bu şekilde insanlar tarafından yaşatılması

¹¹Ayşegül Koyuncu Okca- Ahmet Erun, “Deve Güreşleri ile Özdeşleşen Körüklü Çizme: Denizli Tavas Üretimi”, *III. Uluslararası Selçuk Efes Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu*, Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, İzmir 2019, s. 85.

¹²Saadet Nihal Coşkun, “Aydın Dericilik Kültürü ve Bölgede Bulunan Körüklü Çizme Ustalar”, *Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Teori ve Araştırmalar II*, (Ed. Prof. Dr. Serdar Öztürk), Gece Kitaplığı, C.1, Ankara 2020, s. 630.

kaybolmaya yüz tutmuş kültürün aktarılması açısından son derece önemlidir. Kültür varlıklarının bir halkası olan geleneksel körüklü çizme üretiminin son bulması halinde bu tür festivaller eskisi gibi var olmayacaktır.

Geleneksel körüklü çizme üretiminin tamamen doğal malzemeler kullanılarak saya ve monteleme gibi ana başlıklar altında üretildiği bilinmektedir. Üretimin olmazsa olmazı deri, kösele, çiriş otu ve ahşap çividen oluşan doğal malzemelerdir. Üretimdeki yardımcı araç ve gereçler ise gamba, ayakkabı kalıbı, danalya, deri kesim bıçağı, biz, masat, kıyı bıçağı, mezura, çekiç, metal çivi, pres makinesi, freze makinesi ve saya makinesidir. Saya, müşteriden alınan ayak ölçüleri doğrultusunda derinin istenilen ölçüde kesilip çiriş otu ile yapıştırıldıktan sonra oluşturulmaktadır. Saya dikildikten sonra gamba kalıbında bekletilerek kişinin ayak fizyolojik şeklini alması sağlanmaktadır. Monteleme, saya dikilip gamba kalıbında bekletildikten sonraki aşamadır. Bu aşamalar sırasıyla sayanın ayakkabı kalıbına tutturulması, köselenin yapıştırılması, ahşap çivilerin çakılması, köselenin frezelenmesi, ahşap topuk ve plastiğin uygulanması, ayakkabı kalıbının çıkarılıp gamba kalıbına alınması ve son olarak köruklerin kırılması şeklinde gerçekleştirilir.¹³ Köruk kırma aşaması, geleneksel körüklü çizme üretiminin en zorlu ve yetenek gerektiren aşaması olarak kabul edilmektedir. Bölgenin sosyal yaşam yapısına göre köruk modelleri de değişebilmektedir. Kullanılan köruk çeşitleri ise kıvrıcık, simit, akordeon ve baklava desenli modelleridir.¹⁴ Günümüzde üretimi en çok gerçekleştirilen ve talep edilen akordeon ile baklava desenli köruklerdir (Bkz. Fotoğraf: 2-3).

¹³A. Erun, *a.g.t.*, s. 36.

¹⁴S. N. Coşkun, *a.g.m.*, s. 630.

Fotoğraf 2-3: Körük Kıırma İşlemi ve Baklava Desenli Körüklü Çizme (Ahmet Erun Arşivi, Aydın-Söke, 2018)

Yapılan alan araştırmasında her ustanın kendi yetenek ve kabiliyetine göre üretim şekli geliştirdiği gözlenmiştir. Ancak körük çeşitliliğindeki farklılıklar ustaları birbirinden ayıran spesifik özellikler arasındadır. Her ne kadar ayrı bir özellik olarak görölse de genel anlamda birbirini tamamlayan uygulamalardır. Çünkü ustalar kaybolmaya yüz tutmuş bu mesleğin günümüze kadar ulaşmasında büyük katkıları sağlamıştir. Üretimi gerçekleştirilen geleneksel körüklü çizmelerin, her ustanın el becerisinden faydalanarak kullanıcıya ulaştığı göz ardı edilmemelidir. Ayrıca bu ustaların günümüzdeki bu zanaatın son temsilcileri olduğu da unutulmamalıdır. Bu yüzden mesleğin yaşatılıp sürdürölmesi adına üretimin devam ettirilmesi gerekmektedir. Üretimin durması ve bitmesi halinde kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel körüklü çizme üretimi zamanla yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Bu bağlamda üretimin temel sorunlarına değinilerek, mesleğin yaşatılıp sürdürölmesi için önerilerde bulunulmuştur.

2-Geleneksel Körüklü Çizme Üretiminin Sorunları ve Sürdürülebilir Çözüm Önerileri

Kültürel mirasın yaşatılması ve korunarak gelecek kuşaklara aktarılması bu mirasın “sürdürülebilir” olması ile alakalıdır.¹⁵ Kültürel miras niteliği taşıyan körüklü çizme üretimi, varlığını değişen ve gelişen teknoloji karşısında zor şartlar altında sürdürmektedir. Tamamen ince işçilik ile geleneksel teknikler kullanılarak sürdürülmeye çalışılmaktadır. Ege Bölgesinde yapılan alan araştırması neticesinde farklı ustalar ile röportajlar yapılarak mesleğin sorunları hakkında görüşler alınmıştır. Gerçekleştirilen alan araştırmasında ustalar, mesleğin sürdürülebilirliği ve varlığının devamı adına en çok çırak yetiştirilmesi gerektiğine değinmiştir. Çırak olarak gelen kişilerin ise mesleği beğenmeyerek bıraktıklarını aktarmışlardır. Ustadan çırağa aktarılan bu tür geleneksel meslekler için ara elamanın yetişmesi son derece önem arz etmektedir. Aksi durumda çırakların yetişmemesi mesleğin zaman içinde yok olup gitmesine neden olacaktır. Körüklü çizmenin sürdürülebilirliği için öncelikli olarak çırak yetiştirilmelidir. Çırak yetiştiği takdirde meslek var olacak ve varlığına devam edecektir. Bu yüzden geleneksel körüklü çizme üretiminin sürekliliği ve özgün kültürel değerini korumak için bazı öneriler sunulmuştur. Başlıca çözüm önerileri;

- Belgelenip tescil edilmesi,
- Korunup günlük hayatta yaşatılması,
- Körüklü çizmenin moda ve küçük ölçekli hediyelik unsurlarına uygun olarak üretilmesi,
- Ustaların Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) taşıyıcıları olarak değerlendirilmesi,

Belgeleme, var olan bir durumu kayıt altına alıp arşivleyerek gelecek kuşaklara aktaran bir tür çalışmadır. Nitekim mesleğinin son ustaları tarafından uygulamalı olarak gerçekleştirilen geleneksel körüklü çizme üretiminin yaşatılması için tescillenip belgelenmesi oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle yazılı metinler sosyal yaşam içerisindeki kültürel değerleri aktaran ve açıklayan bir belge olarak düşünülmelidir.¹⁶ Alan araştırması sonucunda ustalar ile birebir görüşmeler yapılarak mesleğin mevcut durumu ve geleceği hakkında edinilen bilgiler kayıt altına alınmıştır. Söke Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü tarafından 10 Nisan 2018

¹⁵Ayşegül Koyuncu Okca ve Naime Didem Öz, “Kaybolmaya Yüz Tutmuş Kültürel Miras: Karapınar Tülü Dokumaları”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2019, S. 24, s. 282.

¹⁶Zeynep Ahunbay, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 2009, s. 8.

yılı içerisinde 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında “Söke Körüklü Çizmesi” adı altında coğrafi işaret alınması körüklü çizmenin belgelenmesinde olumlu bir katkı sağlamıştır.¹⁷

Körüklü çizme, bu işe gönül vermiş ustalar tarafından üretilip yaşatılmaktadır. Körüklü çizmenin üretilmesi en az 1 hafta (iklim şartlarına göre değişiklik gösterebilmektedir) sürebilmektedir. Körüklü çizmenin turistik hediyelik eşya olarak üretilip yaşatılması ürünün satış yelpazesi ve tanıtımı açısından son derece önemlidir. Aynı zamanda üretici için farklı iş kolu oluşturarak istihdam noktasında da olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Körüklü çizmenin biblo (Bkz. Fotoğraf: 4), anahtarlık ve magnet gibi hediyelik eşya olarak üretilmesi daha çok kişiye ulaşmasını sağlayacaktır. Küçük ölçekli ve taşınabilir hediyelik eşyalar tüketicileri cezbeden noktalar arasında yer almaktadır.¹⁸ Bu bağlamda körüklü çizmenin küçük ölçekli hediyelik eşya olarak üretilmesi kaybolmaya yüz tutmuş bu mesleğin sürdürülebilirliği için büyük önem arz etmektedir.

¹⁷Saadet Nihal Coşkun, “Türk Kültüründe Deri ve Deri Ürünlerinin Bakımı”, *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 71, Elâzığ 2018, s. 286.

¹⁸Ayşem Yanar, “Türkiye’de Geleneksel Turistik Hediyelik Eşyanın Sürdürülebilirliği”, Doktora Tezi, Ankara 2012, s. 21.

Fotoğraf 4: Küçük Boyutlu Biblo Olarak Yapılmış Körüklü Çizme (Ayşegül Koyuncu Okca Arşivi, Aydın-Söke, 2019)

Sonuç

Kadim Anadolu tarihinin, geçmişten günümüze sayısız medeniyete ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Anadolu'nun üzerinde bulunduğu mevcut jeopolitik konumu, tarih boyunca birçok devletin kurulmasında olumlu etkiler yaratmıştır. Toprak, iklim ve bitki örtüsü insanın duygu ve düşüncelerini yansıtmada önemli faktör olmuştur. Anadolu'da tüm bu unsurlardan etkilenecek ve son derece geniş bir yelpazede yer alan somut ve somut olmayan kültürel değere sahip olmuştur. Kültürel değerler toplum ve medeniyetin yaşam biçimleri hakkında bilgi verdiği için evrensel bir değere sahiptir. Bu sebeple kültürel değerlere yüklenen anlam ve kavramları bir bütün halinde yorumlayıp değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Kültür kavramı her bilim dalı içerisinde farklı bir şekilde tanımlansa da aslında insan ve doğa merkezli bütüncül özelliğe sahip olmuştur. Farklı disiplinlerce kültürel değerlerin yorumlanması, Anadolu tarihinde yaşamış medeniyetlerin nicelik ve nitelik olarak değerini anlatmaktadır. Sosyal yaşam tarzının izlerini taşıyan her kültür aslında birer yazılı kaynak özelliği taşımaktadır. Kültür varlıkları doğru bir şekilde okunduğunda geçmişin derin tarihi hakkında bilgi verecektir. Bu sebeple kültürel değerler yazılı kaynak haline getirilmediği takdirde zamanla etki alanını kaybetmektedir. Kültür unsurlarının varlığını sürdürebilmesi için toplumun yaşam biçimi ile aynı anda hareket etmesi gerekmektedir. Toplumda bu konuda farkındalık oluşturularak bilinçli ve eğitilmiş bireyler ile bu değerler ayakta tutulabilir. Bu perspektif ve düşünce ile kültürel unsurların yaşatılıp aktarılması için her bireyin bilinçli olması ve kendi özelinde üzerine düşenleri yapması gerekmektedir.

Geleneksel köroklü çizme üretiminin az sayıda usta tarafından geleneksel teknikler ile üretilmesi onu kaybolmaya yüz tutan meslekler arasında olmasını sağlayan en önemli faktörlerdir. Daha çok Batı Anadolu'da üretilip yaşatılıyor olması bu bölge ile özdeşleşen bir kültürel varlık olduğunu düşündürmektedir. Köroklü çizme üretimi usta çırak ilişkisi ile öğrenilip aktarılan bir meslektir. Bireyin tek başına bu mesleği öğrenip uygulaması oldukça zor bir durumdur. Çünkü oldukça yoğun iş temposu gerektiren bir meslektir. Yapılan alan araştırmasında ustaların en çok yakındığı konulardan birinin de çırak eksikliği olduğu görülmüştür. Öğrenmek için gelen kişilerin de uzun süre çalışmadan işten ayrıldığı aktarılmıştır. Bu sorunun çözümü için mesleki eğitim kurumlarının çıraklık eğitim sistemine geleneksel köroklü çizme üreticiliğini de eklemeleri gerekmektedir. Böylece ihtiyaç duyulan

vasıflı insan gücü çözüme kavuşturulabilir. Çırak yetiştirildiği takdirde kaybolmaya yüz tutmuş bu meslek var olacak ve gelecek kuşaklara aktarılacaktır.

Körüklü çizmenin tarihi, sosyal ve sanatsal değerinin en çok yaşatıldığı yerlerden biri deve güreşi festivalleri olmuştur. Yapılan alan araştırmasında deve güreşi festivallerinde körüklü çizmenin toplu bir şekilde izleyiciler tarafından giyildiği gözlemlenmiştir. Bu sebeple körüklü çizmenin deve güreşi şenlikleri ile özdeşleştiği bilinmektedir. Deve güreşi festivallerine gereken ilgi gösterilerek, birbiri ile bağlantılı olan bu kültürel değerler yaşatılabilir. Aynı zamanda efe ve zeybeklerin kıyafetlerini tamamlayan geleneksel giyimin de bir parçası olan körüklü çizme asalet, özgüven, mertlik, yiğitlik ve hoşgörü gibi kavramlar ile bütünleştiği için birçok kişi tarafından tercih edilmektedir.

Sonuç olarak körüklü çizmenin günümüz tarihine ulaşmasında üretimi gerçekleştiren ustalar, deve güreşi şenlikleri, efeler ve zeybeklerin önemli katkıları olmuştur. Kaybolmaya yüz tutmuş bu mesleğin devamlılığı ve kültürel değerın yaşatılması için bu tür etkinliklerin sürdürülmesi gerekmektedir. Mesleğin yaşaması için mücadele eden her birey aslında bir kültür taşıyıcısıdır. Bu kültür taşıyıcıların en başında ustalar gelmektedir. Mesleğin en önemli yapı taşı olan ustaların bireysel olarak gösterdikleri çabalar göz ardı edilmemelidir. Sanayi ve teknolojinin getirmiş olduğu seri üretimden oldukça olumsuz bir şekilde etkilenen geleneksel körüklü çizme üretimine, devlet politikası çerçevesinde maddi destekler sağlanmadığı sürece kısıtlı sayıdaki ustaların gayretleri ile bu mesleğin uzun süreli sürdürülebilirliği tehlike altında olduğu açıkça görülmektedir. Ustalar ile yapılan röportajlarda körüklü çizme üretiminin sorun ve sıkıntılarına değinilerek kayıt altına alınmaya çalışılmıştır. Bu bilgilerin sonraki kuşaklar için yazılı kaynak oluşması noktasında gayret ve çaba gösterilmiştir. Bu alanda sayılı bilimsel çalışmanın yapılmış olması her bilginin ne kadar değerli ve kıymetli olduğunu göstermektedir. Geleneksel körüklü çizme üretiminin kalıcı ve daha uzun süreli olması için hammadde ve yer temininde devlet desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Sağlanacak bu tür destekler ile geleneksel körüklü çizme üretiminin gelecek kuşaklara aktarımı ve geleneğin sürdürülebilirliğine katkı sağlanmış olunacaktır.

Günümüz teknolojisinin getirmiş olduğu hazır üretim ve tüketim alışkanlığı sanatsal değeri yüksek kültürel değerlere olan talebi azaltmıştır. Kitle iletişim araçları, kültürel değerin geniş pazar alanlarına ve bireylere ulaşmasında olumlu katkılar sağlayacaktır. Bu açıdan çağımızın iletişim araçları, ekonominin gelişmesinde ve üretimi gerçekleştirilen ürünlerin pazarlanmasında önemli rol almaktadır. Körüklü çizme her ne kadar günümüzde üretiliyor olsa da sanayi ve teknolojinin etkisi altında varlığını sürdürdüğü unutulmamalıdır. Körüklü çizme

üretimi günümüz moda trendi ile değerlendirilip geniş halk kitleleri tarafından ulaşılabilir olmalıdır. Yalnız bu değerlendirme yapılırken özgün üretim değerlerinden uzaklaşmadan yapılmalıdır. Çünkü var olanı olduğu gibi korumak kültürel değere verilen önem ve değeri yansıtmaktadır. Bu yüzden geçmiş ile gelecek arasında köprü vazifesini üstlenen körüklü çizme, günlük hayat ile bütüncül bir şekilde yaşatıldığı takdirde varlığını sürdürecektir. Aksi durumda yaşatılmayan kültür zamanla azalıp yok olacaktır.

Tüm bunlara ek olarak geleneksel körüklü çizme üretimi gerçekleştiren ustaların SOKÜM sözleşmesinin alt başlığı altında bulunan el sanatları kapsamında değerlendirilmesi mesleğin devamı için olumlu katkılar sağlayacaktır. Kültür ve Turizm Bakanlığının geleneksel el sanatı üretimini gerçekleştiren ustalar için sağladığı tanıtım kartını körüklü çizme ustaları için de vermiş olması bu mesleğin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımı için önemli bir adımdır.¹⁹ Bakanlığın taşra teşkilat görevini üstlendiği İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri SOKÜM'e ilk kayıtları gerçekleştirmektedir. İl müdürlükleri gerekli bilgi ve belgeleri sağladıktan sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü'ne göndermektedir. Elde edilen bilgi ve belgeler komisyon tarafından değerlendirilip nihai karar verilmektedir. Daha sonra üst makam onayına sunulan kültürel değer, Türkiye Ulusal Envanterine girmeye hak kazanmaktadır.²⁰ Geleneksel körüklü çizme üretimi SOKÜM kapsamına alınarak yerel, ulusal ve uluslararası kültürel etkinliklerde tanıtımı gerçekleştirilmelidir. Bu doğrultuda bilimsel çalışmalar ile desteklenerek toplum düzeyinde duyarlılık artırılmalıdır.

¹⁹A. Erun, *a.g.t.*, s. 75.

²⁰Özlem Aydoğdu Atasoy, “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında İcracı Kurum T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme (2006-2016)”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018.

Kaynaklar

AHUNBAY, Z., *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 2009.

AYDOĞDU ATASOY, Ö., “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında İcracı Kurum T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme (2006-2016)”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018.

COŞKUN, S. N., *Aydın Dericilik Kültürü ve Bölgede Bulunan Körüklü Çizme Ustaları*, Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Teori ve Araştırmalar II, (Ed. Prof. Dr. Serdar Öztürk), Gece Kitaplığı, C. 1, Ankara 2020.

COŞKUN, S. N., “Türk Kültüründe Deri ve Deri Ürünlerinin Bakımı”, *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 71, Elâzığ 2018, s. 277-290.

ERDÖNMEZ, C., “Körüklü Çizmenin Son Ustaları Mustafa ve Zeki Avcıoğlu”, VIII. *Uluslararası Türk Sanatı, Tarih ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri*, Anka Basım Yayın Ltd. Şti., Konya 2017, s. 565.

ERUN, A., “Ege Bölgesi Körüklü Çizme Üretimi ve Koruma Önerileri”, Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2019.

GENÇ, M., *Yörük Kültüründe Dokuma, Yörük Araştırmaları I*, Palet Yayınları, Konya 2020.

GÖKÇESU, Z., *Deri Teknikleri*, Ya-Pa Yayınları A.Ş., I. Baskı, İstanbul 2002.

GÜLMEZ, N., “Türk Kültür Tarihinde Deveci Kültürünün Bir Parçası Olan Körüklü Çizmenin Bugünü”, *Yörük Kültürü ve Zanaatları*, (Ed. Devrim Ertürk ve Süleyman Şanlı), Çizgi Kitabevi, Konya 2018, s. 121-189.

KOYUNCU OKCA, A.-ERUN, A., “Körüklü Çizme Ustası Mehmet Çiyancı ve Körüklü Çizme Üretimi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 71, Elâzığ 2018, s. 231-247.

KOYUNCU OKCA, A.-ERUN, A., “Deve Güreşleri ile Özdeşleşen Körüklü Çizme: Denizli Tavas Üretimi”, III. *Uluslararası Selçuk Efes Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu*, Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, İzmir 2019, s. 82-96.

KOYUNCU OKCA, A.-KOIZHAIGANOVA, M., “Deri Halı Üretimi ve Bakımı”, *Journal of Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 9, S. 2, Ankara 2014, s. 993-1006.

KOYUNCU OKCA, A.- ÖZ, N. D., “Kaybolmaya Yüz Tutmuş Kültürel Miras: Karapınar Tülü Dokumaları”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2019, S. 24, s. 281-299.

ÖZEN, K., *Sivas Yöresi Geleneksel El Sanatları*, Kitabevi, İstanbul 2008.

ÖZKAN TAĞI, S.-YANAR, A., “El Sanatları Ürünlerinde Coğrafi İşaretleme ve Ürün Kimlik Bilgisinin Önemi”, *SDÜ ART-E*, C. 9, S. 17, Isparta 2016, s. 343-353.

USLU, F., Yörük Obalarındaki Yaşayıştan Günümüze Uzanan Yaşam Şekilleri ve Modernite Etkisinde Bir Kent Okuması, *Yörük Araştırmaları 1*, Palet Yayınları, Konya 2020.

YANAR, A., “*Türkiye’de Geleneksel Turistik Hediyeelik Eşyanın Sürdürebilirliği*”, Doktora Tezi, Ankara 2012.

YELMEN, H., 2400 Yıllık Türk Ayakkabıcılığı, *Ayakkabı Kitabı*, (Ed. Emine Gürsoy Naskali), Kitabevi, III. Baskı, İstanbul 2018.

Çalışmada Kullanılan Fotoğraflar Ahmet Erun ve Ayşegül Koyuncu Okca Arşivinde yer almaktadır.